

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Runfynd 1966

Svärdström, Elisabeth

Fornvännen 1967(62), s. 261-265 : ill.

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1967_261

Ingår i: samla.raa.se

Runfynd 1966

Skåne, Lund, kv. Glambeck 4.

Det intressantaste fyndet är utan tvekan en rikt ornerad käpp av lönn med en kort runinskrift. Föremålet påträffades i augusti 1966 vid de systematiska grävningarna i ovannämnda kvarter, beläget mellan Stora och Lilla Södergatan, Västra Mårtensgatan och Lilla Tvärgatan. Käppen tillhör Kulturhistoriska museet i Lund, inv.nr KM 59126:795. Den påträffades bruten i två delar men är fullständigt bevarad, 98,5 cm lång och 2,45 cm tjock (vid runinskriften).¹ Sex runor, 1,3 cm höga, finns inristade längs med käppen, 3 dm nedanför kryckans ornamentik. Fig. 1. Inskriftens längd är 2 cm. Runorna skall läsas i riktning uppifrån och ned.

Inskrift: **ulfkil**

»Ulvkel»

Alla runorna är säkra; ingen runa är stungen; skiljetecken förekommer icke.

Runföljden motsvarar mansnamnet fsv. *Ulfkell*, en förkortad form av det ursprungligare *Ulfketill*. Den nutida formen skulle vara *Ulvkel*, om den funnes, men namnet har för längesedan kommit ur bruk. Av beläggens frekvens att döma skulle det snarast ha varit sällsynt i Norden redan på vikingatiden, fastän både förled (*Ulf-* 'varg') och efterled (*-ketill* 'kittel', lat. *catillus* 'skål', i överförd betydelse 'hjälm') var för sig och i andra sammansättningar var mycket vanliga namnelement. Namnet förekommer varken på norska eller danska runstenar, däremot i inskrifterna på några få uppländska: den längre namnformen i U² 160 (**ulfkitil** nom.) och U 633 (**ulfkitil** ack.), den kortare i U 100 (**ulfkel** ack.), U 161 (**ulfkil** nom.), U 227 (**ulki** nom.) och U 479 (**ulfkil** nom.). Av de sex beläggen avser tre (U 100, 160, 161), ehuru av olika form, en och samma person. Från svenska medeltida källor finns inga belägg registrerade³ och i norska medeltida källor inga säkra exempel på att norrmän burit namnet. Däremot är det välkänt från sådana Sven Estridssons runmynt som präglats i Lund, DR⁴ m^o 118-123 (**ulki** nom.), 125 (**uoki** nom.), 126 (**uoi** nom.). Namnet har också brukats flitigt i Danelagen i nordöstra England. Här är det t. o. m. »äusserst häufig belegt» (E. Björkman, *Nordische Personennamen in England*, Halle 1910, s. 168). I danska källor finns sporadiska exempel på att namnet *Ulvkel* var i levande bruk ännu under medeltiden. Lundakäppens **ulfkil** är under alla omständigheter ett värdefullt tillskott till fåtalet belägg på namnet, som bör ha varit vanligare, åtminstone på östnordiskt område, än vad frekvensen i källorna ger vid handen.

Inskriften avser säkerligen käppens ägare eller möjligen den skicklige snidaren; kanske var dessa en och samma person. Redan under tidig medeltid var det annars vanligt, att man till det runskrivna personnamnet på föremål fogade ett kort schablonmässigt uttryck, som gav klart besked: *a mik* 'äger mig' respektive *gærði mik* 'gjorde mig'.

¹ För fynduppgifterna tackar jag tillvaratagaren, antikvarien Anders W. Mårtensson.

² *Upplands runinskrifter*, granskade och tolkade av E. Wessén och S. B. F. Jansson, Sthlm 1940 f.

³ Enligt vad fillic. Roland Otterbjörk vid Personnamnsarkivet i Uppsala på förfrågan uppgivit.

⁴ *Danmarks Runeindskrifter* ved Lis Jacobsen og Erik Moltke, Khvn 1942.

Käppen tillvaratogs i en avfallsgrop och kan således icke med någon större exakthet dateras utifrån fyndomständigheterna. Men ornamentiken hänför den till 1000-talet, och runinskriften passar väl in i den tiden. Anders W. Mårtensson kommer inom kort att publicera föremålet sett i dess arkeologiska sammanhang.

De runstenar som ha nyupptäckts och granskats 1966 är alla fragment, funna i sekundärt läge.

Gotland, Stenkyrka sn, kyrkogården.

I början av april 1966 påträffades i samband med trädfällning ett runstensfragment i bogårdsmurens översta stensikt. Fig. 2. Fragmentet förvaras i Gotlands fornsal och där undersökts av Sven B. F. Jansson. Det är av grå kalksten och har måtten $45 \times 40 \times 15$ cm. Inskriften löper i en båge över ristningsytan och begränsas av ramlinjer. Den undre ramlinjen är dubblerad. Runornas höjd är 5–7 cm. Inskriften är svårläst. Läsningen är preliminär.

Inskrift: ... **uarþuf** - - **htiniqi** - - - . . .

Den vetenskapliga bearbetningen vilar i avvaktan på att ytterligare fragment av runstenen eventuellt skall komma i dagen.

Uppland, Eds sn, Klockargården.

Vid ledningsschaktning mellan Eds kyrka och Eds klockargård påträffades den 8 november i en raserad husgrund belägen mitt emellan stigluckan och Klockargårdens manbyggnad ett runstensfragment av röd sandsten, 38×23 cm stort och med en tjocklek av 6–8 cm. Fig. 3. Ristningen består av ett stycke av en kantslinga med sex runor samt delar av ett ornamentalt kors. Ristningen är grund men tydlig. Runorna är 4,5 cm höga; deras bas ansluter till slingans yttre ramlinje, ett mindre vanligt arrangemang.

Inskrift: ... **a · mirki** ...

»... (lät gör)a minnesmärket ...»

Fragmentet förvaras i Hembygdsarkivet, Upplands-Väsby.

Uppland, Eds sn, kyrkogården.

Schaktningsarbetena mellan Eds kyrka och klockargård bragte några dagar senare (17/11) i dagen tre mindre stycken av en runsten, denna gång på kyrkogården, invid kyrkan. De tre bitarna, alla av röd sandsten, hade sinsemellan passning och är nu sammanfogade till ett fragment med måtten $55 \times 43 \times 4$ cm. Fig. 4. Fragmentet har tillhört nederdelen av en runsten. Den bevarade ristningen består huvudsakligen av ornamentala detaljer. I kantslingan urskiljes tre runtecken med basen ansluten till den yttre ramlinjen såsom på fragmentet från Klockargården. Runorna är 4,5 cm höga, grunda men tydliga.

Inskrift: **ku** - . . .

Ristningen är utförd i runmästaren Öpirs stil.

Fragmentet hör icke samman med fragmentet från Klockargården. Båda fragmenten förvaras i Hembygdsarkivet i Upplands-Väsby tillsammans med ett tiotal andra runstensfragment, som 1959 påträffades på olika platser i Eds kyrkogårdsmur. Nu finns i arkivet sammanlagt tolv fragment av minst sex, sannolikt flera runstenar.

Fig. 1. Runinskrift på käpp från kv. Glambeck 4 i Lund, KM inv.nr 59126:795. Foto Kulturhistoriska museet, Lund. — Runic inscription on a stick found at Lund.

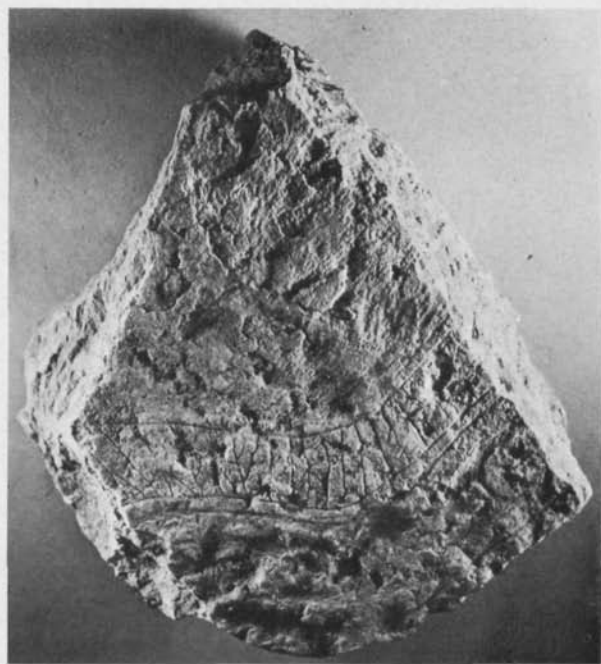

Fig. 2. Runstensfragment från Stenkyrka kyrkogård, Gotland. Foto W. Falck (Gotlands fornsal). — Fragment of rune-stone from Stenkyrka churchyard, Gotland.

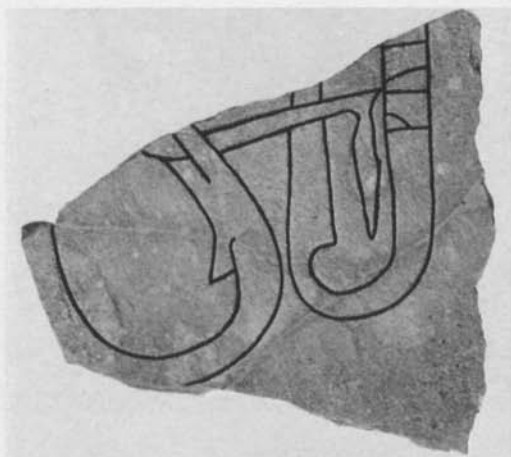

Fig. 3-4. Runstensfragment från Klockargården respektive kyrkogården i Eds sn, Uppland. Foto N. Lagergren (ATA). — Fragments of rune-stones from Klockargården and the churchyard in the parish of Ed, Uppland.

Fig. 5. Runstensfragment från V. Libby, Husby-Sjuhundra sn, Uppland. Foto N. Lagergren (ATA). — Fragment of rune-stone from V. Libby, Husby-Sjuhundra parish, Uppland.

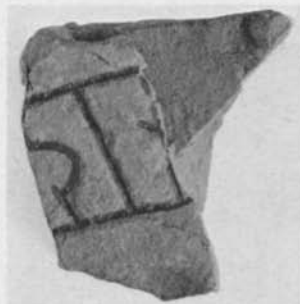

Fig. 6. Runstensfragment från Lohärads prästgård, Uppland. Foto N. Lagergren (ATA). — Fragment of rune-stone from the vicarage, Lohärad, Uppland.

Uppland, Husby-Sjuhundra sn, V. Libby.

I september inlämnades för granskning ett litet runstensfragment av gulgrå sandsten med måtten $34 \times 17 \times 12$ cm, som enligt uppgift skulle ha kommit i dagen 1938 eller 1939 vid schaktning för vattenledning på V. Libby gårdstomt. Fig. 5. Ristningen består av ett kort stycke av en runslinga samt ett mindre slingornament. I slingorna finns färgspår, blymönja, men färgen torde icke vara ursprunglig. Inskriften är djupt huggen, runornas höjd 5 cm.

Inskrift: ... - **in · k** ...

Den första, fragmentariska runan kan ha varit **s**. Runföljden utgör sannolikt resterna av en bestämning till den dödes namn: »sin g(ode fader el. broder el. son)».

Fragmentet förvaras i Husby-Sjuhundra kyrkas tornrum.

Uppland, Lohärads sn, Prästgården.

I slutet av augusti ombads Runverket att undersöka ett litet runstensfragment, som av anmälaren uppgavs vara tillvarataget omkring år 1961 av prästgårdsarrendatorn. Fragmentet, av sandsten med måtten $27 \times 26 \times 9,5$ cm, innehåller ett kort stycke av en runslinga med tre runor, 11 cm höga. Fig. 6.

Inskrift: ... **þin** ...

»... (sten) denna ...»

Vid granskningen, som gjordes av Sven B. F. Jansson, kunde denne konstatera, att fragmentet utgör en del av samma sten som ett tidigare känt runstensfragment, U 569 (med texten: ... **ifti** ...), vilket omkring år 1920 påträffades i en mur vid Lohärads prästgård. Båda fragmenten förvaras nu i Söderby-Karls museum.

Ytterligare ett par runstensfynd anmäldes hösten 1966 men har av olika skäl ännu (april 1967) icke slutgranskats. En redogörelse för dessa inskrifter får därför anstå till ett följande år.

Elisabeth Svärdström

Summary

The most valuable find of runic inscriptions during 1966 is the one (Fig. 1) on a richly ornamented maple stick, found during systematic excavations in the centre of the city of Lund. The ornamentation dates the stick to the eleventh century. The short sequence of runes, *ulfkil*, which the rune carver placed in the middle of the stick, corresponds to Ulfkell, the abbreviated form of the Old Swedish male name, Ulfkætill. Both forms of the name have been observed rarely in east Nordic regions. The name is found far more frequently in the Danelaw. The Ulfkell on the stick refers undoubtedly to the owner. An archaeological study will be published in the near future by the finder, Anders W. Mårtensson.

The year's finds of rune-stones are illustrated in Figs. 2-6.